

in Jeruzalem te komen offeren, maar tegelijk de verindividualiseering van de godsvereering, was een overgang van het polytheïstische naar het monotheïstische dogma.

Wij laten hier de kwestie van de propaganda-makerij buiten bespreking, ofschoon dit ook een vijandig element voor de Joden zelf werd en citeeren nog eenmaal Kautsky:

„De voorstelling, die de cultuurvolken zich van de godheid maakten, is zeer vaag en verward, geenszins zoo scherp omlijnd als ons wordt voorgesteld in de mythologieën der geleerden. Van de enkele Godheden vormde men zich geen helder beeld, ze werden niet duidelijk van elkander onderscheiden, het zijn onbekende, geheimzinnige persoonlijkheden, die de natuur en de menschen beïnvloeden en geluk of ongeluk over hen brengen, maar die aanvankelijk nog vluchtiger en vager worden voorgesteld dan droombeelden. De eenige vaste manier om de godheden elk op zich zelf te onderscheiden bestaat in hun localiseering. Elke plaats, die in het bijzonder de phantasie van den natuurmensch opwekt, lijkt hem de zetel van een bepaalde godheid: hooge bergen of alleenstaande rotsen, bosschen.

Een enkele eeuwenoude reusachtige boom, bronnen en grotten krijgen zoo een soort heiligheid als woonplaatsen van een god. Maar ook eigenaardig gevormde steenen of stukken hout kunnen gelden als een zetel der godheid, als heiligdommen, waarvan het bezit den bijstand der goden, die ze bewonen, waarborgt. Iedere stam, ieder geslacht zocht zich een zoodanig heiligdom, zulk een amulet te verwerven. Dat geldt ook voor de Hebreërs, wier voorstelling van god oorspronkelijk geheel aan de zoeven beschrevene beantwoordde, en ver verwijderd was van monotheïsme. De heiligdommen van de Israëlieten schijnen in den beginne niet anders te zijn geweest dan amuletten, van den afgod af, dien Jacob steelt van zijn schoonvader Laban, tot de ark, waarin Jehova woont, toe, die zegen, regen en rijkdom brengt aan hem, die haar rechtmatig bezit. De heilige steenen, die de Phoeniciërs en Israëlieten vereerden, droegen den naam Betel, godsverblijf.

Op deze trap van ontwikkeling zijn de goden der aparte localiteiten en de amuletten nog niet bepaald geindividualiseerd, vaak ook dragen zij denzelfden naam, bij de Israëlieten en Phoeniciërs heetten bijvoorbeeld veel goden El, (meervoud Elohim), anderen heetten bij de Phoeniciërs Baal, de Heer. Niet-tegenstaande den gelijkkluidenden naam golden al deze Baals van huis uit voor geheel van elkander

verschillende wezens. Om ze te onderscheiden voegt men er vaak alleen den naam van de plaats aan toe, waar de god in kwestie werd vereerd. (Pietschmann, *Geschiedenis der Phoeniciërs*).

Een scherpe afscheiding in het volksbewustzijn van de goden onderling werd eerst mogelijk toen de beeldende kunst ver genoeg ontwikkeld was om menschelijke gestalten te scheppen van een eigen karakter, maar ook van een bekoring, een verhevenheid, grootheid of vreeswekkendheid, die hen verhief boven de gestalte van de gewone menschen. Nu kreeg de veelgoderij een materieelen grondslag, nu werden de onzichtbaren zichtbaar en kon iedereen ze zich op dezelfde wijze voorstellen, nu werden alle godheden blijvend van elkander gescheiden en werd iedere verwarring tusschen hen onmogelijk. Van toen af werd het mogelijk, uit de menigte van niet te tellen geesten, die in de verbeelding van den natuurmensch wild doorendwarrelden, aparte figuren naar voren te brengen en te individualiseeren. In Egypte kan men dadelijk nagaan, hoe met de ontwikkeling van de beeldende kunst, ook het aantal der afzonderlijke goden toeneemt. In Griekenland is het ook zeker geen toeval, dat daar het hoogtepunt der kunst-industrie en der menschen-uitbeelding in de beeldende kunst, samenvalt met de groote menigvuldigheid en scherpste individualiseering der godenwereld."

Hoorderessen en hoorders!

Voordat wij ons snelvliegend schema der economische kenmerken van dat volk vervolgen, moeten wij een enkelen blik werpen in zijn „bewustzijn", d.w.z. zijn geestelijke inzichten.

In de geschiedenis van het „uitverkoren volk", is het godsbewustzijn, of juister gezegd, het gedachtenbeeld eener „goddelijke macht" vaak gewijzigd. Zijn beeldschepping van Jahve, zooals het dit uit zijn herders-nomadentijdperk meebracht, is zijn totembeeld, gelijk dat bij andere oude volken, op gelijke trap van sociale en geestelijke ontwikkeling, de „Wolf", „Beer", „Tijger" „Slang" enz. enz. waren.

Als Mozes het „wonder" volbrengt met Jahve in het doornenbosch een onderhoud te hebben, en deze Jahve aan Mozes de wetten, „de tien geboden" overhandigt, dan kan dit kunststuk alleen geschieden en geloofwaardig worden gemaakt in de geestelijke sfeer van het toenmalig

leven dezer menschen, gelijk een dergelijk „godsgesprek” aan de toenmalige Perzische, Indische, Assyrische volken niet onbekend was; een kunststukje, dat de poëtisch-gevormde Grieken niet onbekend was.

De Grieksche godenvereering werd plastisch uitgebeeld, welke de toenmalige rijke steengroeven mogelijk maakten en die de beeldhouwkunst een hooge vlucht deed nemen.

Het is slechts de priesterkaste, de z.g.n. leiders, die, zoowel geïnspireerd door de sociale en geestelijke belangen van de groep als door die van henzelf uit de algemeene bewustzijnskenmerken en de politieke noodzakelijkheden hun Godsvoorstellingen, (als ideologische middelen) vorm en inhoud wisten te geven, waardoor deze de uitdrukking werden van „het hoogste goed”, het zuiverste verlangen van de massa, waarvan zij de **leiders** waren. Toen deze Semietische stammen voor de verwerving van Jeruzalem hun eenheidsfront hadden gevormd, daardoor de aldaar werkende menschen (landbouwers en handwerkers) economisch konden overheerschen en den gewonen sociaal-economischen kringloop doormaakten, ontstonden de klassentegenstellingen, die, in wezen, reeds tijdens hun Sippe, Totem of grootgezinsorganisatie in het Nomadentijdperk bestonden.

De klassentegenstelling-elementen groeiden **niet eerst** ná de menschengroepen een woonvast-gebied hadden bezet en er reeds een hooge ontwikkeling hadden bereikt, waardoor het privaats grondbezit ontstond, maar reeds op den hoogsten top van de wildheid, en zeker in de periode van „de barbarij”, ontwikkelde zich reeds de klassentegenstelling-elementen.

Op welke wijze deze groeiden bij de voorhistorische kaste van leiders, **de ouderen** van dagen en de jagers of herders, kan hier niet nader worden besproken.

Vervolgen wij Kautsky:

„Was het niet den Assyriër Sanherib gelukt (door onlusten in eigen land, moest hij terugtrekken) ook anderen Nomadische roovers als de Summeriers,

(Skythen en Meden) brachten het niet tot een verovering van Jeruzalem. Maar daarmede was Judea nog niet gered; Babylon volgde het voorbeeld van Assyrië, en probeerde dadelijk zich meester te maken van den weg naar Egypte. Daarbij stuitten de Babyloniërs onder Nebucadnezar op Necho, die tot Noord-Syrië was doorgedrongen. In den slag bij Karkemisch (605) werden de Egyptenaren verslagen, en kort daarop werd Juda tot een vasalstaat van Babylon gemaakt. Men ziet hoe het van den een op den ander overging en alle zelfstandigheid verloren had. Door Egypte er toe aangezet, weigerde Juda in 597 aan Babylonië schatting op te brengen. Bijna zonder strijd werd de opstand onderdrukt. Jeruzalem werd door Nebucadnezar belegerd en gaf zich op genade of ongenade over. Zelf kwam Nebucadnezar, de koning van Babel, naar de stad, toen zijn knechten haar belegerden. Toen ging Jojachin, de koning van Juda, zijn moeder, zijn knechten, zijn vorsten en zijn hovelingen, en de koning van Babel nam hem gevangen. Deze bracht van daar uit alle schatten van den tempel des Heeren en de schatten van het huis des konings, en hij hieuw alle gouden vaten af, die Salomo, de koning Israëls in den tempel des Heeren had gemaakt, gelijk de Heere gesproken had. En hij voerde gansch Jeruzalem weg, mitsgaders alle vorsten en alle strijdbare helden, 10.000 gevangenen en alle timmerlieden en smeden, niemand werd overgelaten dan het arme volk des lands. Zoo voerde hij Jojachin weg naar Babel, mitsgaders des konings moeder, en des konings vrouwen, en zijn hovelingen en de machtigen des lands bracht hij gevankelijk van Jeruzalem naar Babel, en alle kloeke mannen tot 7000, en timmerlieden en smeden tot één duizend, en alle mannen, die ten oorlog geoefend waren.

Babylon ging dus op de oude manier van Assyrië voort, maar ook hier werd niet het gezamenlijke volk weggevoerd, maar alleen het koninklijke hof, de aristocraten, de krijgslieden en de bezittende burgers uit de steden, tezamen 10.000 menschen. Het arme volk van het land en ook uit de stad, bleef achter. En behalve die waarschijnlijk ook wel een deel van de heerschende klasse. Toch werd Juda niet geheel vernietigd. De Babylonische heerschers gaven het een nieuwen koning. Maar toen werd, voor den laatsten keer, het oude spel herhaald. De Egyptenaren spoorden den nieuwen koning, Zedekia, aan, van Babylon afvallig te worden. Toen trok Nebucadnezar op naar Jeruzalem, veroverde het, en vernietigde de stad, die niet blijvend onder zijn heerschappij te brengen bleek, en die zoo veel moeite veroorzaakte, doordat de volkerenstraat van Babylon naar Egypte er door werd beheerscht. Nebusa-

radan, de overste der trawanten, de knecht des konings van Babel, kwam naar Jeruzalem, en verbrandde den tempel des Heeren, en het huis des konings, mitsgaders alle huizen van Jeruzalem, en alle huizen der grooten verbrandde hij met vuur, en het gansche heer der Chaldeen, dat met den overste der trawanten was, brak de muren rondom Jeruzalem af. En het overige nu des volks, dat in de stad overgelaten was, en de afvalligen, die den koning van Babel afgefallen waren en het overige der menigte, voerde Nebuzaradan, den overste der trawanten, weg naar Babel. Maar van de armsten des lands liet de overste der trawanten eenigen over tot wijngaardeniers en tot akkerlieden.

Zoo zegt ook Jeremia. Het overige nu des volks, die tot hem gevallen waren, voerde Nebuzaradan, de overste der trawanten, gevankelijk naar Babel. Maar van het volk, dat arm was, dat niemendal had, liet Nebuzaradan, de overste der trawanten, eenigen over in het land van Juda, en hij gaf hun te dien dage wijngaarden en akkers. Een aantal elementen uit den boerenstand bleef dus achter. Het zou dan ook onzinnig geweest zijn het land geheel zonder menschen, zonder bebouwing te laten. Dan had het ook geen belastingen kunnen opbrengen.

De Babyloniërs wilden blijkbaar evenals vroeger reeds, voor alles dat deel van de bevolking wegzen, dat de natie kon te zamen houden en leiden, en dat dus gevaarlijk kon worden voor dat oppergezag van de Babyloniërs. De boer alleen heeft zich zelden weten te bevrijden van een vreemde heerschappij."

Hoorderessen en hoorders!

Zoo wij vaak den nadruk leggen, dat gij bij het verklaren der verschijnselen en elementen des levens van de menschen, zoowel van uit het grijze verleden als **nu** de diepte van hun wording en sociaal materieele zoowel als geestelijke veroorzakende bronnen moet peilen, dus objectief het gebeuren moet schouwen en beschouwen, toch **moet** men zich niet voorstellen, dat de menschelijke geest en zijn werking persoonlijke, slechts automatische machines zijn van het sociaal materieele leven.

De menschen **maken** hun geschiedenis, al doen zij dat niet uit vrijen wil en onder de door hen zelve gekozen omstandigheden (Marx „18e

Brumaire"). De voormalige „ouderen van dagen", leiders van Nomaden en latere priesters, Levieten en Profeten, hebben een materieele bestaansfactor bekomen; de voormalige kultus en de natuurlijke vereeringselementen werden door hen kunstmatig omgevormd.

De menschen, die voorheen hun Goden ideologisch hadden geschapen, werden door deze priesterkasten tot de godwezens gemaakt, **die de menschen hebben geschapen.**

Dit groote vormingsproces is te veel ineengestrengeld om hier nader te worden uitgesponnen.

Ik zeide u, dat de Jodenstaat „Jeruzalem" politiek onderhoorig was aan de machtige en krijgslustige vorsten van Perzië, Egypte, Syrië, enz., die in voordurenden strijd met elkaar leefden.

De Aziatische vorsten hadden de gewoonte om, zoo zij een staat of gebied overwonnen, overrompelden of tot gehoorzaamheid wilden dwingen, niet de geheele bevolking te teisteren, maar om de Upper-ten uit hun midden weg te voeren en in ballingschap te brengen.

Zoo geschiedde het door den stadhouder van den Perzischen vorst, Nébukadnezar, die een aantal materieel goed gesitueerden, de priesters enz. naar de Babylonische Kosmopolis „Alexandrië" voerden. Niet geheel het Jodendom, d.w.z. de geheele stam, maar de voormannen; de bezitloozen moesten in Jeruzalem het tyrannieke lot dragen van de Nebukadnezarsche soldaten, gelijk thans de bezitlooze Joden in Duitschland het moordenaarsregiem van de Hitler-Goëring-schoeljes moeten dulden.

Bovendien moet men zich niet voorstellen dat die Joodsche ballingschap zoo vreeselijk ondragelijk was in **Alexandrië**, het centrum van den toenmaligen wereldhandel, kultuur en verkeer van het Oosten.

Alexandrië was in de 6e en 7e eeuw vóór Chr., wat Venetië in de 13e eeuw, wat Brugge in de 15e eeuw, wat Antwerpen in de 16e eeuw

en Amsterdam in de 17e eeuw geweest waren.

Dáár was de Grieksche artistieke en wijsgeerige wereld vertegenwoordigd, dáár pleisterden de karavanen kooplieden uit Indië, Arabië, Perzië en van overal.

Deze Israëlietische ballingen gingen in nauw aaneengesloten vlekken bijeen wonen: De Mischpaget ging zich-zelve reeds Ghetto-iseeren.

De lotgemeenschappelijke „smart” en „ellende” werd een ideologisch bindmiddel voor deze ballingen, die zich afzonderden van de overige menschen, door hen werd dat „vreemd volk” (Goyim) genoemd.

Zoowel de politieke, leiders en priesters, als de materieel rijken, die in hun Jeruzalemschen staat een welvoldaan leven hadden, ontwikkelden de ideologie van een terugkeer „naar hun heiland”.

Zoo groeiden de ideologie: de terugkeer tot hun Vaderland zou de grootsche daad zijn, welke Jahve hun zou kunnen brengen.

De verlossing uit de ballingschap werd een politiek-patriotisme met de ver-monotheïseerende macht van Jahve.

Hiervoor hebben de leiders, priesters, profeten, vooral de beroemde **Esra**, de psychologische massaverbindingsmiddelen van de „genooten” (chaberim) bedacht: **a. de besnijdenis, b. de sabathviering, c. het niet huwen buiten de Mischpaget** enz., die dat volk in ieder opzicht onderscheiden zouden van de Goyim, dat vreemde volk.

Noch **Esra**, noch wie ook hebben deze politiek-psychologische middelen uit „das blaue hinein” gehaald, zij waren hen reeds wijsgeerig en politiek voorgeteekend. De Grieksche (Helleensche) wereld bezag dit „wonderbaar” volkje in het begin als een soort philosophische sekte.

Reeds uit deze afbakening van dat groot, menschelijk, dramatisch, proces, waaruit zoveel keer tragische scènes van massamoord en ellende zijn gegroeid, bespiedt gij toch (hier

hebt gij weer ons thema: **Schémau beneicheim!**), dat wonderlijke spel van dialektische krachten in de natuur der dingen.

„De ontwikkeling, waaruit het Jodendom groeide en zich vormde, heeft niets met Jahvereligie uitstaande, maar is de uitdrukking van een beweging, die zich sinds den Perzentijd in alle religieuze stroomingen openbaarde”.¹⁾

Niet dat deze ballingen in Babel ekonomisch, stoffelijk zich niet er zouden hebben weten door te slaan en met de omringende bevolking in een assimilatie, versmeltingsproces, zouden zijn getreden, maar het moet als één der sterkere politieke ideologieën van de priesterkaste worden beschouwd en aan de in de Jeruzalemsche wereld reeds ekonomisch machtig geworden groepen worden toegeschreven, dat deze ballingen „Mischpaget” met een nationalistische gordel werden omkneld: de **herovering** van het Jeruzalemsche „heilige land”. Het weer saambinden van de Israëlietische „Mischpaget” in Babel geschiedde door de aanwezige priesterkaste, daar er reeds symptonen merkbaar waren van een **versmeltings-** of assimilatieproces in wording tusschen de ballingen en de Babylonische bevolking, enz.

De zeer zaakkundige historicus **J. Wellhausen**²⁾ schreef over deze ballingschap en haar gevolgen voor de geestelijke gesteldheden van het Israëlieten- en Juda-dom:

„In de verbanning kwam het hen ten goede, dat zij niet verspreid waren, maar groepsgewijze bijeen bleven wonen, huizen en tuinen bezaten en in betrekkelijken welstand leefden. Een soort volksgemeenschap bleef bestaan, en zij hield ook diegenen

¹⁾ Zie Eduard Meyer „Entstehung des Judentums”, pag. 221.

²⁾ Het boek van **J. van Wellhausen** „**Israëlitische und Jüdische Geschichte**” (Verein Wissenschaftliche Verleger, Leipzig 1921; wij citeeren de 8e uitgave) is een hoogst merkwuurdig sociaal-ethnologisch en historisch werk, dat, ons een klaar sociaal en historisch beeld heeft gegeven, en zeer aanbevelingswaardig is voor hen, die daarover meer willen weten.

vast, welke aan Jahve begonnen te twijfelen en zich van dezen afkeerden. De staat was gebroken, echter de natuurlijke loop van het bloed kan hem, zij het slechts ten deele, vervangen.

De ethnologische genealogie, waardoor dat volk eens was saamgegroeid, werd in deze ballingschap opnieuw beleefd. In de plaats van den koning en zijn beambten, kwam weer de aristocratie van de geslachts hoofden of oudsten. Zoo kwam de politiek van de leiders (priesters en profeten tot stand; in deze was de geestelijke situatie van zelve voorgeteekend; het behoud van de enge partij of volksgemeenschapsbond door een **kultus**, een geestelijk en aanwijsbaar onderscheidingskenteeken voor deze ballingen-groep. De sabbat-viering, de besnijdenis enz. werden tot dergelijke bindmiddelen en onderscheidingskenteeken evenals de „**verlossing**” (verlosser, het terugbrengen van de ballingen naar de plaats) Jeruzalem, vanwaar zij verdreven werden, de **doelstelling** en de politieke middelen in den geestelijken kultus van allerlei aard, zelfs de wording van synagoge, inplaats Jahve tempel, de voor-historische herderstrompet, de **Schophar**, die als een stormklok de schare bijeen moest roepen.”

Wij ontleenen de volgende beschouwing nog aan Kautsky:

„Terwijl echter de priestercolleges in Babylon en Egypte er het grootste belang bij hadden hun eventuele monotheistische opvattingen voor het volk verborgen te houden, daar hun geheele macht en rijkdom berustten op den overgeleverden polytheistischen godsdienst, was het met het priesterschap van de bondsark een ander geval. Nog voor de verwoesting van Jeruzalem was deze zeer in betekenis toegenomen, sedert Samaria verwoest en het noordelijke rijk van Israël ondergegaan was. Jeruzalem was nu de eenige grootere Israëlietische stad geworden, wier bijbehorend landgebied van geringe betekenis bleef.

De bondsark, die sinds lang, misschien reeds voor David's tijd, in Israël en vooral bij den stam van Juda in groot aanzien was geweest, moest nu meer en meer alle andere heiligdommen van het volk in de schaduw stellen en verduisteren, zooals ook Jeruzalem alle andere steden van Juda verre overtrof. En evenzoo moest het priesterschap van deze fetisch tegenover de andere priesters van het land een overheerschende positie innemen. Een strijd tusschen de landpriesters en die der hoofdstad ontstond, die er waarschijnlijk reeds voor de ballingschap toe leidde, dat de fetisch van Jeruzalem een heel eigen plaats

innam. Dat wordt tenminste bevestigd door de geschiedenis in Deuteronomium, het boek der leer, dat in 621 door een priester in den tempel zou gevonden zijn. Het bevatte een godsbevel om alle plaatsen van vereering buiten Jeruzalem te vernietigen, welk bevel koning Josias dan ook getrouw opvolgde.

En hij schafte de afgodenpriesters af, die de koningen van Juda gesteld hadden, opdat men rooken zoude op de hoogte, in de steden van Juda en rondom Jeruzalem, mitsgaders die voor Baal, de zon, de maan, en de andere planeten en al het heir des hemels rookten.... En hij bracht alle priesters uit de steden van Juda, en verontreinigde de hoogten, alwaar die priesters gerookt hadden, van Gibra aan tot Ber-Seba toe,.... ook het altaar te Beth-El, en de hoogte, die Jeroboam, de zoon van Nebat, die Israël zondigen deed, gemaakt had, te zamen, dat altaar en die hoogte brak hij af, ja, hij verbrandde die hoogte, hij vergruisde ze tot stof. Niet slechts de tempels van vreemde goden, maar ook die van Jehova zelf, de oudste van zijn altaren, werden ontwaard en verwoest. Misschien is het geheele verhaal intusschen evenals zooveel andere in den bijbel alleen maar een vervalsching uit den tijd na de ballingschap, een poging om feiten, die na de ballingschap plaats vonden, te rechtvaardigen door ze voor te stellen als herhalingen van vroegere gebeurtenissen, door precedenten er voor te bedenken, om ze in ieder geval vol overdrijving te vergrooten. In ieder geval mag men aannemen, dat er reeds voor de ballingschap ijverzucht heerschte tusschen de priesters uit de hoofdstad en die van het land, dat van tijd tot tijd er toe leidde, dat lastige heiligdommen van mededingers werden uitgesloten. De in ballingschap levende Joden, die voor het meerendeel uit Jeruzalem stamden, kwamen dan licht tot de erkenning, dat de tempel van Jeruzalem de eenige ware was. Deels door den invloed der Babylonische filosofie, deels door het nationale ongeluk, tenslotte misschien ook door den Perzischen godsdienst, die zich ongeveer gelijk met de Joodsche en in dezelfde richting ontwikkelde en er mede in aanraking kwam, zoodat zij wederkeerig op elkaar inwerkten, door al deze invloeden nam het reeds uit Jeruzalem dateerende streven der priesters naar een monopolie van hun fetisch, de richting aan van een ethisch monotheïsme, waarin Jehova niet langer de speciale stamgod van Israël scheen, maar de eenige God der wereld, de verpersoonlijking van het goede en van de zedelijkheid.

Toen de Joden nu na de ballingschap weer naar Jeruzalem terugkeerden, had hun godsdienst zich zoozeer ontwikkeld en vergeestelijkt, dat de ruwe voorstellingen en de eerediensten der achtergebleven

joodsche boeren hun moesten voorkomen als afstootende heidensche gruwelen.

Wanneer het niet reeds eerder was geschied, dan konden de priesters en meesters van Jeruzalem nu gedaan krijgen, dat er definitief een einde werd gemaakt aan de mededinging van de provincie, en dat het monopolie der priesters te Jeruzalem duurzaam werd bevestigd.

Zoo ontstond het gansche monotheïsme. Het was van ethischen aard, evenals bijvoorbeeld de filosofie van Plato het ontwikkelt. Maar bij de Joden ontstond het nieuwe godsbegrip niet als bij de Grieken buiten den godsdienst om, het werd niet gedragen door één klasse, die buiten de priesterschap stond. Zoo was de eene God niet een nieuwe, die boven en buiten de oude godenwereld gereduceerd werd tot een eenigen oppermachtigen, en den bewoners van Jeruzalem het naast staanden, God, tot den ouden oorlogszuchtigen zoowel als ethischen stam en plaatselijken God Jehova. Hierdoor geraakte de joodsche godsdienst voortdurend in strijd met zich zelve. Als ethisch God is Jehova de God der geheele menschheid, want goed en kwaad zijn begrippen, die absoluut worden opgevat, als voor alle menschen op gelijke wijze geldend. En als ethisch God als verpersoonlijking van de zedelijkheid wordt hij over de geheele wereld als geldend beschouwd. Maar voor de Babylonische Joden was de godsdienst, de Jehovahvereering, tevens de sterkste nationale band; en iedere kans op een opleving der nationale zelfstandigheid was onafscheidelijk verbonden aan een weder oprichten van Jeruzalem. Het oprichten van den tempel te Jeruzalem en het in stand houden er van, werd het wachtwoord voor de eenheid van de Joodsche natie. Het priesterschap van dezen tempel was tegelijkertijd de hoogste nationale overheid geworden bij de Joden, die bij het in stand houden van het kultusmonopolie het grootste belang had. Met de philosophische abstractie van een eenig, alomtegenwoordig God, die alleen een rein hart en een van zonden vrij leven verlangde, en geen offers, bleef zodoende op eigenaardige wijze het oude primitieve afgodendom verbonden, dat de Godheid op een bepaalde plaats localiseerde, waar het alleen mogelijk was door offers, met goed gevolg op die Godheid in te werken. De tempel van Jeruzalem bleef uitsluitend de zetel van Jehova, waarheen ieder vroom Jood, dien het verlangen dreef, zich moest wenden.

Niet minder zonderling was de andere tegenstrijdigheid, dat God, de verpersoonlijking der voor alle menschen geldende zedelijke eischen, nu de God aller menschen werd, en toch de stamgod der Joden bleef. Men trachtte deze tegenstrijdigheid te verkla-

ren, door te zeggen, dat God weliswaar de God van alle menschen was, en dat alle menschen verplicht waren hem lief te hebben en te vereeren, maar dat hij de Joden als het eenige volk had uitverkoren om deze liefde en vereering te verbreiden, dat hij zijn heerlijkheid aan de Joden had geopenbaard, terwijl hij de heidenen in blindheid liet. Juist gedurende de ballingschap, in het tijdperk van de diepste vernedering en wanhoop, ontstond bij hen dit trotsche gevoel van overwicht op de overige menschheid. Vroeger was Israël een volk geweest als alle volken en Jehova een God als andere Goden, misschien machtiger dan de andere goden, zooals men ook de eigen natie boven de andere den voorrang gaf, maar toch niet de eenige werkelijke God in Israël, niet alleen in het bezit van de waarheid. De God van Israël was niet de almachtige, maar de machtigste onder de goden, hij stond naast hen en moest strijd voeren met hen. Men kon Kamos en Dagon en Hadad zeer goed met hem vergelijken, ze waren minder machtig maar niet minder reëel dan hij zelf. Wat uw God Kamos U gegeven heeft om te veroveren, laat Jephtha zeggen tot de naburen, die de grenzen bestoken, komt U toe, en wat onze God Jehova voor ons heeft veroverd, komt ons toe. Het gebied van de goden dus is evenals dat van de volkeren begrensd, en de een heeft geen recht op het land van den ander. Maar later wordt dit geheel anders. De schrijver van Jesaja 40 vv., die gedurende het einde der ballingschap of kort er na schreef, laat Jehova zeggen: Ik ben de Heere, dat is mijn naam en mijn eer zal ik geenen anderen geven, noch mijn lof den gesneden beelden. Zingt den Heere een nieuw lied, zijnen lof van het eind der aarde, gij, die ter zee vaart, en al wat daarin is, gij eilanden en hunne inwoners. Laat de woestijnen en hare steden de stem verheffen, met de dorpen, die Kedar bewoont, laat ze juichen, die in de rotsstreken wonen, en van den top der bergen af schreeuwen. Laat ze den Heere de eer geven, en zijnen lof in de eilanden verkondigen. Hier is geen sprake van een beperking tot Palestina of zelfs tot Jeruzalem. Maar dezelfde schrijver laat Jehova zeggen: Maar gij Israël mijn knecht, gij Jacob, dien ik verloren heb, het zaad Abrahams, mijns liefhebbers; gij, welke ik gegrepen heb van de eind der aarde, en uit hare bijzondersten geroepen heb, en zeide tot U: Gij zijt mijn knecht, U heb ik uitverkoren en heb U niet verworpen. Vrees niet, want ik ben met U, wees niet verbaasd, want ik ben Uw God, . . . de lieden, die met U oorlogen zullen voeren als niets, want ik ben de heere Uw God. . . Ik, de eerste, zeg tot Sion: Zie, zie ze daar, en tot Jeruzalem: Ik zal eenen blijden boodschapper geven. Jesaja 41. S. 8 tot 27.

Dat zijn zonderlinge tegenstrijdigheden, maar tegenstrijdigheden, die ontstaan uit het leven, uit den tegenstrijdigen toestand van de Joden in Babylon, die daar werden geplaatst in een nieuwe kultuur, waar de geweldige indrukken hun geheele denken revolutioneerden, terwijl hun levensbehoeften hen toch drongen de oude tradities te behouden, als het eenige middel om hun nationale bestaan te verzekeren, dat hun zoo bijzonder na aan het hart ging, bij hen toch had een eeuwenlange verdrukking het nationale gevoel bijzonder levendig en krachtig ontwikkeld. Het werd nu de taak der Joodsche denkers, de nieuwe ethica te vereenigen met den ouden afgodendienst, en de levens- en wereldwijsheid van den ruimen, veel volkeren omvattenden kultuurkring, waarin Babylon het middelpunt was, te doen overeenstemmen met de beperkte begrippen van een vreemd en vijandelijk bergvolkje. En deze overeenstemming moest gegrond zijn op den godsdienst, dus op het overgeleverde geloof. Dus moest er bewezen worden, dat het nieuwe niet nieuw was, maar uit de oertijden stamde, dat de nieuwe waarheid der vreemdelingen, die men niet kon negeren, noch nieuw noch vreemd was, maar een echt joodsch bezit, zoodat de Joden door ze te erkennen hun nationaliteit niet lieten opgaan in het groote mengelmoes babylonische volkeren, maar ze veeleer opnieuw bekrachtigden, vervolmaakten."

Hoorderessen en hoorders!

Van een eigenlijk „Jodendom” als „Ras”, (juister zou zijn „Natie” in den sociologischen zin des woords, omdat hun stam- of gezins-(familie)verbond lang bleef voortleven, door hun onderscheidingskenmerken) is eerst sprake, tijdens en ná hun Alexandrynsche ballingschap in de 6e—5e eeuw vóór Christus, ná de woestijn en Egyptische verblijven, ná de Davidistische verovering van Jeruzalem, d.w.z. in den tijd, dat zij, de Judaïeten hun eerste politieke en sociale staatsorde konden uitbouwen. De Davidistische verovering van Jeruzalem bracht niét, gelijk de klassieke Oostersche militaire en aristokratische veroveringen brachten een wegvoering van de rijken en voornamen, ook geen **onderwerping**, maar een poging tot een ideologisch versmeltingsproces aan de inheemsche bevolking van Jeruzalem en omgeving te brengen.

De Judaïeten noch de Israëlieten waren toenmaals (9e—8e eeuw voor Christus) **kooplieden**, wel begonnen zij het te worden, althans een deel van hen, het groote deel was woonvast geworden; het oude krijgslustige begrip vanuit den Nomaden-herderstijd was aan het verbleeken; er groeide een vaster ideaal. Dat ideaal, gedragen door de overleveringen van den Totemistischen offerdienst, leefde in hun veelgodendomvereering, enz.

Het zou ons te ver voeren u hier een vergelijkend beeld van het Israëlietische en Judaïetische totemisme met dat van alle andere volken op historisch gelijke ontwikkelingshoogte te geven.

De geslachts- of gezins- en familieband en haar sexueele verhoudingen waren een vermenging van die in den oer-nomadentijd en die in de nieuwere kultuur. Polygamie zoowel als monogamie, het patriarchaat (heerschappij van den man) waren reeds op den hoogsten trap van hun Bedoeïentijd gegroeid, zooals dat bij alle Nomaden het geval was. De stand- en klassevormen groeiden vóór zij woonvastheid verkregen. De „ouderen van dagen” als „leiders” en de vereeniging van de vooraanstaande jagers en herders fundeerden de eerste „stand- en klassestructuur”.

De oude offerplaats, hooge boomen of steenen plaatsen, waar de bloedbesprenkelingen plaats vonden, werd, toen de woonvastheid reeds langen tijd was ingeleefd, de plaats, waar „de tempel en het altaar” kwamen.

Zoo zouden wij stuk voor stuk de elementen van socialen, rechtskundigen, politieken en wijsgeerigen aard in hun logischen ontwikkelingsgang kunnen bespieden, zelfs het voor velen zoo raadselachtige verschijnsel van de zoogenaamde „profeten” (Elia, Elias, Amos, Hosea, Jeremia, Esra, enz. enz.), welke door de toenmalige Israëlietische menschen als „zieners” (vernuftige politici en wijsgeeren) werden beschouwd.

Waar wij echter op dienen te wijzen is, dat er van een jodendom als bijzondere volksgemeenschap door den dogmatischen vorm en door het cachet dat eraan gegeven werd door Esra en Nehemia (440—445 jaar voor Christus) gesproken kan worden. Het feit, dat zij de beroemde akte van den Perzenkoning wisten te koopen, waardoor zij naar hun „Heilige stad” Jeruzalem konden terugkeeren, werd een succes voor het Esra-Nehemia-priesterschap en gaf hun in de oogen der massa een aureool van macht.

Het tweede Jeruzalemsche verblijf vertoonde weer denzelfden socialen, politieken en (in nog versterkte mate door het verkregen succes) ideologischen vicieuzen cirkel in het ontwikkelingsproces. De politieke en ideologische macht van de priesterkaste was versterkt; de economische klasseontwikkeling verdiepte en verbreedde zich; de partij- en klasse-schakeeringen traden voor het voetlicht (Pharizeërs, Sadduceërs, enz. enz.); daarenboven waren de sporen van het contact van deze joden met de Helleensche wereld niet uitgewischt, integendeel er was een groote strooming in de denkende joodische wereld, voor wie de afzondering en de besnijdenis¹⁾, zoowel als het niet mogen huwen

¹⁾ Deze onderscheidingskenmerken waren niet „uitgevonden” in de Babylonische ballingschap. Reeds in vroegere perioden, toen deze voormalige Bedoeïnen-nomaden door de fase hunner woestijn- en Egyptische tijdperken binnen de Palestijnsche gebieden hun woonvastheid ontwikkelden, waarbij zij zich tot een hogere sociale en politieke staatsontwikkeling opwerkten, begonnen zich reeds deze onderscheidingskenmerken te ontwikkelen (rechtsnormen, politieke vormen, enz.) De besnijdenis was volgens J. Wellhausen waarschijnlijk een ceremonie van opneming in de Kahal, een barbaarsche proef, noodzakelijk bij de toetreding tot de ouderdomsklasse der volwassen jonge mannen, die tevens het recht tot het huwelijk gaf. Deze beteekenis vindt men, volgens de indertijd door Paul Lafarque in „Die Neue Zeit” VIe Jrg. gepubliceerde studie: „Die Beschneidung, ihre soziale und religiöse Bedeutung”, bij vele volkeren op de Hawaïsche eilanden.

buiten den Mischpagnet, hindernissen en erger-nissen waren geworden. De Grieksche kultuur trok haar aan. Dit wekte den wrevel der boetepredikende priesters en profeten, wier taak (métier of beroep) het was „de kille”, de chabérim bijeen te houden. Was de bruutheid van Antiochus Epiphanes, die een nieuwen aanslag tegen Jeruzalem ondernam en die de naar de goïm neigende groepen weer op een Ghettoïstische hoop wierp, er niet geweest, dan was de mogelijkheid niet uitgesloten, dat van het jodendom als „bijzonder” ras of volk niets meer dan een historische schim overgebleven was.

De Joden in het economisch leven van het verleden en het heden.

Hoorderessen en hoorders!

Na vliegensvlug een schema van de uiterlijke geschiedenis te hebben geschetst, komen wij nu aan dat zeer belangrijke vraagstuk: „waren de joden, d.w.z. de geheele volksgemeenschap van de oertijden, handelaars of kooplieden?”

Ten eerste, kan er geen sprake zijn, dat de geheele volksgemeenschap in een en het zelfde bedrijf werkzaam was, en ten tweede, was dat volk niet vanaf den oertijd in den handel; vóór deze herders de woonvastheid hadden bereikt, waren de Phoeniciërs gewiekste kooplieden.

Wij hebben, in een vorig gedeelte, de factoren medegedeeld, waardoor zij kooplieden werden; hoe zij hun scherp geprikkeld opmerkingsvermogen concentreerden op dezen handel, d.w.z. dat deel, hetwelk in dat sociaal bedrijf zijn bestaan zocht en rijkdommen kon verga-ren.

In den Jeruzalemschen Staatstijd, zoowel als in de Babelsche ballingschap, als na de bevrijding, was de handel voor deze Joden slechts „bijzaak” of ondergeschikt bedrijf. Alleen zij die, vóór er sprake was van de eerste tempel-

verwoesting en ballingschap, er reeds op uitgetrokken om in andere gewesten, landen enz. hun bestaan te zoeken, werden voornamelijk handelaars of kooplieden.

Men stelle zich niet voor, dat de geheele gemeenschap tegelijk de Diaspora inging; vóóral de armen, de proletariërs bleven onder het juk van de overweldigers, gelijk ook nu de armen onder het schandregiem van de Duitsche kultuur-ridders moeten blijven! Naar alle oorden van de aarde verspreidden zij zich, die de verstrooiing ingingen, maar zij droegen reeds bij zich, in merg en nieren, in bewustzijn en gelaatstrekken, **een traditie, een rasteeken.**

Laten wij eens beamen, dat hun politieke ballingschap, zoowel in Babel als elders, hen geestelijk zóó verdogmatiseerd had, dat zij, voornamelijk onder beïnvloeding en leiding der priesterkaste, die het voormalige polytheïsme uit den Normadentijd tot **monotheïsme** en theokratie wisten om te vormen, tot een synagoge- (leer- en gebedenhuis) volk zijn geworden, dat in „het boek” de godsheiligheidsbeleving aanvoelde.

Naar verluidt zou **Mohammed** gezegd hebben, dat het joodsche volk „het volk van het boek” was, dat slechts den letter en den text, maar niet de loutering, de heroïsch belevende kracht met de natuur een van zijn groote schoonheden en krachten was.

Hoorderessen en hoorders!

De bontgeschakeerde „geleerde” theorieën over het jodendom en zijn bijzondere bloed-ras-menschkundige gesteldheden, vooral van de Duitsche drogredenaars, trachten te bewijzen, dat de Joden door hun god Jahve voor den handel **vóór**beschikt waren, dat zij reeds in de woestijn-periode een bloedinjectie hebben ontvangen, waarvoor zij speciaal door de natuurmacht tot den handel, de winstmakerij, de geldzucht, de kapitaalaccumulatie, den woeker, enz.

enz., zoowel in hun menschelijk wezen als in hunne gelaatstrekken werden gevormd!! Met al dergelijke theorieën pogen geleerde heeren de historische en sociaal-economische rol van het jodendom te verklaren.

Een dezer geleerden, die waarlijk geen onkundige was in de economische historie, **Prof. Werner Sombart**, trachtte in zijn boek „Die Juden im Wirtschaftsleben” een anti-semietische kiem te planten door een opstapeling van on-dialektisch saamgeflansde geleerde termen en veel wetenschappelijke schijn.¹⁾

Hoorderessen en hoorders!

Gij verontschuldigt mij wel, dat, al zou ik geen leek zijn in al deze wetenschappelijke geheimen, ik mij niet afmat om u met neus en gelaatsvorm aan te toonen, dat de Jood, de Chinees, de Zoeloes, enz. enz. wél voor den handel, den woeker, enz. geschikt zijn en de brave christen, zij, die zooals Sombart zegt, de „lieve maagd Maria” kunnen aan- en invoelen, daartoe niet voorbestemd zijn. Laten wij, zoo kort mogelijk, eens nagaan of de Joden in de algemeene geschiedenis inderdaad nooit anders dan op geld beluste handelaars waren.

1. Uit de rijke literatuur over de economische geschiedenis van het jodendom, gebruiken wij het werk van George Caro: „Sozial- und Wirtschaftsgeschichte der Juden, Grundriss der gesamten Wissenschaft des Judentums”, (Leipzig,

¹⁾ Prof. W. Sombart, een van die Duitsche kathedersocialen (niet socialisten), nakomelingen van de in de 70er jaren in Duitschland ontstane anti-semietische strooming onder aanvoering van Prof. Wagener e.a., waarover wij in een volgend gedeelte nog zullen spreken, heeft in genoemd boek zelfs de 16e eeuwse medicus La Huerta er bijgesleept om zijn theorie van bloed- en dogma-predestinatie der joodsche raskenmerken te kunnen construeeren. Ofschoon Sombart afkeuring uitspreekt over de anti-semietische schotschriften heeft zijn boek toch een volkomen subjectief karakter. Over zijn opvatting over „de kern” van de jodenkwestie spreken wij later.

G. Foch 1908: De economische werkzaamheid van de Joden heeft reeds in de oudheid velerlei fasen doorlopen. Zij waren landbouwers in Palestina, kooplieden in Babylonië, handwerkers in de Grieksche steden in de diaspora; zij waren echter in geen der bedrijfstakken blijvend en hadden zelfs geen voorkeur voor een of ander beroep. De Joden onderscheidden zich wel door hun religieuze zeden en gebruiken, door hun sabbatviering en onthouding van onreine spijsen, maar niet door hun beroep of bedrijf, waarmee zij in hun levensonderhoud moesten voorzien. Dat dit later anders werd vindt niet zijn oorzaak in hun ras- en bloedkenmerk, maar in de sociale en politieke factoren van de andere menschenmeerderheid, waaraan zij onderworpen werden. Het is trouwens opmerkelijk, in tegenstelling met de door Sombart e.a. opgeworpen theorieën, dat in de Middeleeuwen in Duitschland lange perioden voorkomen, waarin de Joden absoluut niet in den handel te bespeuren waren. De Deutsche Joden waren in de late Middeleeuwen in het geheel niet in den warenhandel; evenwel was het geldleenen in Engeland wel in Jodenhanden.

2. Toen de z.g. tweede diaspora begon (70 na Chr.) bleven ook de arme landbouwers, handwerkers, enz. in de ellende in Jeruzalem achter. In het Romeinsche keizerrijk van de eerste eeuwen konden de verstrooiden naar eigen goeddunken leven; zij waren zelfs reeds vaak bevoorrechten. Deze bevoorrechten zullen wel reeds kapitaalkrachtig geweest zijn; zij voorzag Caesar (die nogal wat geld nodig had) van leeningen.

In de oudheid was de strijd der religieuze ideologieën krachtiger met den mantel van de politieke en sociaal-economische belangen omhuld dan thans. Het jodendom is inderdaad in zijn politiek-religieuze vorming, vooral in den tijd van zijn ballingschap en daarna in het tweede Jeruzalemsche tijdvak in het ideologische inzicht verstard, dat het de waarheid, de

eenig uitverkoren godswaarheid bezat en dat het de taak had aan de menschheid denzelfden ideologischen waan te brengen. (De „Deutschland über alles“-verbeelding.) De sterke propaganda der Joden in de eerste eeuwen van de Chr. jaartelling (en reeds daarvoor) heeft hun wel eenige vermeerdering van volksgenooten of partijgenooten gebracht, maar ook de heftige strijd er tegen, van de zijde der Hellenen, Romeinen en Christenpartijgangers, de vrees voor een sterke „verjoodsching“ bracht naast den materielen nijd van die, zich sterk uitende, rijk geworden lieden de eerste wetgevende belemmeringen voor deze proselietenmakerij. Tijdens den ondergang van de Romeinsche heerschappij en de wording van de christelijke kerk, was deze politieke vervolging van de Joden nog niet zoo veelvuldig en systematisch als na de officieele politieke zalving van het Byzantijsche christendom. Byzantium (Konstantinopel), waar zich het tweede Rome verhief, de kosmopolis der eerste eeuwen van den Chr. tijd, was vanzelfsprekend vaak een joodsche kolonie; velen waren in den handel en in de bedrijven werkzaam. Er was in dien tijd, zoolang de paulinische christuspartij geen voldoende politieke en staatkundige macht bezat, nog geen sprake van een systematische Jodenvervolging, ofschoon de keizerlijke maatregelen de geproponceerde proselietenmakerij, het adopteren van niet-Joden in de Jodengemeente, het bezit van slaven voor de Joden verboden, enz.; eerst in de 4e—5e eeuw, kwam in een van de eerste vergaderingen van de christelijke kerk deze specifieke Jodenvervolging ter sprake. Niet zoozeer tegen de personen richtte zich de aanval, als tegen de gebouwen. De Synagogen werden vernietigd, evenals de tempels, opdat de gemeente beroofd zou zijn van haar vereenigings-

¹⁾ L'histoire se repète bij de Nazi's nu in Duitschland, die evenwel ook de personen met de arbeiderslokalen rooven!